

3. Светличный А.Д. Правовая природа суброгации по договору ОСАГО / А.Д. Светличный // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurnal.org/articles/2007/uri53.html>
4. Терехов А.В. Суброгация в современном гражданском праве России: вопросы теории и практики: автореферат дис. ... кандидата юридических наук: 12.00.03 / Терехов Александр Валерьевич. – Москва, 2008. – 19 с.
5. Суть мероприятий до получения возмещения в порядке суброгации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moybank.info/category/strahovanie/>
6. Про затвердження Положення про порядок і умови проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 1996 року // Урядовий кур'єр. – 14.11.1996. – Ст. 1.
7. Про затвердження Положення про особливості укладання договорів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 11 квітня 2006 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 18. – Ст. 135.
8. Дедиков С.В. Страхование гражданской ответственности владельцев транспортных средств / С.В. Дедиков // Хозяйство и право. – 2004. – № 9. – С. 38-45.
9. Дедиков С.В. Лица, гражданская ответственность которых застрахована по договору ОСАГО / С.В. Дедиков // Законы России. – 2007. – № 9. – С. 31-39.

УДК 343.121.4(477)

ПРАВОВА ПРИРОДА ВИТРАТ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

THE LEGAL NATURE OF LEGAL EXPENSES IN CIVIL PROCEEDINGS OF UKRAINE

Заборовський В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

В даній роботі проведено аналіз проблемних аспектів щодо обчислення та компенсації витрат на правову допомогу в цивільному процесі України. Робиться висновок про те, що дані витрати є одними з основних серед витрат, що пов'язані з розглядом цивільної справи в суді. Вказується, що витрати на правову допомогу є важливим засобом забезпечення доступу до правосуддя, особливо для громадян, які є малозабезпеченими та не мають значних фінансових ресурсів для цього. Зазначається про недолік чинного процесуального законодавства, що стосується граничного розміру компенсації витрат на правову допомогу, а саме їх прив'язки до кількості годин участі особи, яка надавала правову допомогу, у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді.

Ключові слова: адвокат, правова допомога, витрати на правову допомогу, розподіл судових витрат, граничний розмір компенсації.

В данной работе проведен анализ проблемных аспектов по исчислению и компенсации расходов на правовую помощь в гражданском процессе Украины. Делается вывод о том, что данные расходы являются одними из основных среди расходов, связанных с рассмотрением гражданского дела в суде. Указывается, что расходы на правовую помощь является важным средством обеспечения доступа к правосудию, особенно для граждан, которые являются малообеспеченными и не имеют значительных финансовых ресурсов для этого. Отмечается недостаток действующего процессуального законодательства, касающегося предельного размера компенсации расходов на правовую помощь, а именно их привязки к количеству часов участия лица, которое оказывало правовую помощь, в судебном заседании, во время совершения отдельных процессуальных действий вне судебного заседания и во время ознакомления с материалами дела в суде.

Ключевые слова: адвокат, правовая помощь, расходы на правовую помощь, распределение судебных расходов, предельный размер компенсации.

In this paper, an analysis of the problematic aspects of the calculation and reimbursement of expenses for legal aid in civil proceedings in Ukraine. Concludes that these costs are one of the main of the costs of civil proceedings in court. Indicates that the costs of legal assistance is an important means of ensuring access to justice, especially for citizens who are low income and do not have sufficient financial resources to do so. There is a lack of active procedural law relating to the maximum amount of compensation for legal assistance, namely, their binding to the number of hours of the entity, provided legal assistance during the trial, during the commission of certain proceedings outside the court session and during familiarization with the case in court.

Key words: attorney, legal aid, the cost of legal aid, the distribution of costs, limiting the amount of compensation.

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. В Рішенні Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23 (справа про право на правову допомогу) [1] дано офіційне тлумачення положення такого права, за яким слід розуміти гарантовану державою можливість будь-якій особі, незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами

місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами, вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. Крім цього, цією ж статтею Конституції України передбачено право, за яким кожна особа є вільною у виборі захисника її прав, свобод та інтересів.

Одним із основних критеріїв, що впливає на вибір особою конкретного захисника (зокрема, представника) між адвокатами та іншими особами, що надають послуги у сфері права, а також між достатньо великою кількістю адвокатів, є розмір витрат на правову допомогу, та, зокрема, їх можливість подальшої компенсації за рахунок іншої особи по справі.

Проблема визначення правової природи витрат на правову допомогу була предметом досліджень ряду сучасних науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці Е.В. Васьковського, І.Голованя, Н.Г. Елісеєва, М.А. Рожкова, Т.В. Варфоломеевої, С.Ф. Сафульга та інших.

Для розкриття питання про правову природу витрат на правову допомогу в цивільному процесі України автор ставить перед собою завдання провести як теоретичний аналіз підстав їх обчислення, так і практичні перешкоди в їх компенсації. Крім цього, автор ставить перед собою завдання на підставі вказаного аналізу виробити власне бачення можливих шляхів усунення недоліків чинного процесуального законодавства.

Однією з гарантій забезпечення права особи на кваліфіковану правову допомогу, зокрема в цивільному процесі, є повна і справедлива компенсація всіх витрат на правову допомогу. Така гарантія була відома ще в судовій практиці дореволюційної Росії, оскільки було сформовано правило, відповідно до якого відшкодування судових витрат стороні, на користь якої вирішено справу, стороною, що програла по справі, становить справедливу винагороду за понесені у справі витрати і разом з тим може служити, принаймні в більшій частині випадків, засобом до запобігання безпідставних і неправих позовів [2, с. 54].

Тільки справедлива і повна компенсація всіх витрат на правову допомогу, які понесла особа, що виграла по справі, дозволяє їй в повній мірі реалізувати своє конституційне право на судовий захист. Такий висновок можна зробити, виходячи з того, що сторона, яка змушена звернутися до суду із позовом про захист своїх прав, свобод та інтересів, «апріорі потрапляє у програвше становище» [3, с. 101]. Це пояснюється тим, що особа, яка бажає захистити своє порушене, невизначне чи оспорюване право, повинна витратити свій час та кошти для підготовки та участі в судовому процесі. Якщо припустити, що особі, на користь якої було винесено рішення по справі, не будуть в повній мірі або ж взагалі не будуть компенсовані витрати на правову допомогу за рахунок іншої сторони, то таку особу важко назвати переможцем по справі, оскільки вона й так залишається потерпілою по справі. Подібного висновку притримувався й Є.В. Васьковський, який зазначав,

що «перемога особи, яка виграла справу, була б неповною, якби її доводилося купувати ціною сплати судових витрат. У процесі, як і на війні, контрибуція стягується з того, хто переможений» [4, с. 368].

Отже, можна дійти до висновку, що лише такий стан речей, коли особі, на користь якої винесене судове рішення, компенсуються з іншої сторони понесені нею судові витрати у справедливому і повному розмірі, є належним засобом реалізації конституційного права особи на судовий захист. До того ж, тільки таке положення може забезпечити особу від пред'явлення необґрунтованих позовів, оскільки особа, яка подала такий позов, змушена буде компенсувати, зокрема, й витрати на правову допомогу.

На жаль, судова практика, що склалася в Україні щодо питань про компенсацію витрат на правову допомогу, свідчить про «якісно» іншу ситуацію. Ця ситуація полягає в тому, що судами, як правило, не задовольняються клопотання про компенсацію витрат на правову допомогу, або ж якщо ж і задовольняються, то в зовсім інших розмірах, ніж про які йшлося в клопотанні. В даному випадку слід звернути увагу на те, що такий стан речей викликаний не стільки низькою правосвідомістю суддів, як недоліками в правовому регулюванні питань, що пов'язані із компенсацією витрат на правову допомогу.

На сьогоднішній день у відповідності до п. 2 ч. 3 ст. 79 Цивільного процесуального кодексу України оплата послуг адвоката віднесена до судових витрат. Витратам на правову допомогу присвячена ст. 84 цього ж Кодексу, за якою витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Крім цього, передбачено, що граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законом.

Таким законом на даний час є Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах» [5] від 20 грудня 2012 року. Відповідно до ст. 1 цього закону, розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних справах, в яких така компенсація виплачується стороні, на користь якої ухвалено судові рішення, іншою стороною, а в адміністративних справах – суб'єктом владних повноважень, не може перевищувати 40 відсотків встановленої законом мінімальної заробітної плати у місячному розмірі за годину участі особи, яка надавала правову допомогу у судовому засіданні, під час вчинення окремих процесуальних дій поза судовим засіданням та під час ознайомлення з матеріалами справи в суді, що визначається у відповідному судовому рішенні.

Порядок розподілу судових витрат між сторонами в цивільному судочинстві, у тому числі і витрат на правову допомогу, передбачені ст. 88 Цивільного процесуального кодексу України, за якою стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує, з другої сторони, понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Якщо позов задоволено частково, судові витрати присуджуються позивачеві пропорційно до розміру задоволених позовних ви-

мог, а відповідачеві – пропорційно до тієї частини позовних вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено.

Але таке правове регулювання природи витрат на правову допомогу та порядку їх компенсації, на жаль, не позбавлене ряду прогалин та недоліків, що тягнуть за собою неможливість належної реалізації конституційного права на кваліфіковану правову допомогу. Серед основних недоліків щодо компенсації витрат на правову допомогу є встановлення погодинного критерію для компенсації таких витрат та фактичне обмеження переліку дій адвоката, за які передбачена така компенсація.

Слід зазначити, що норма вищевказаного Закону, яка прив'язує граничний розмір компенсації до 40 відсотків мінімальної заробітної плати, була запозичена із Постанови Кабінету Міністрів України «Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» від 27 квітня 2006 року № 590 [6], яка до прийняття Закону регулювала ці питання у цивільному процесі.

Закріплення у Законі норми щодо такої прив'язки є значним обмеженням у принципі справедливого та повного відшкодування витрат на правову допомогу. Таке обмеження, насамперед, полягає у тому, що клієнт, який поставив собі за мету отримати повне відшкодування витрат на правову допомогу, змушений укладати з адвокатом договір тільки з погодинною формою оплати праці останнього. Тобто законодавець фактично обмежив повноцінне використання інших законних умов оплати праці адвоката.

На практиці в Україні використовують й інші, крім погодинної, системи оплати юридичних послуг, такі, як оплата у фіксованій (твердій) грошовій сумі (як з прив'язкою до ціни позову, так і без такої), оплата за конкретним результатом. Кожна з таких систем оплати праці адвоката має як свої позитивні аспекти, так і негативні, а тому передбачити, яка із систем оплати праці буде кращою на момент укладення договору про правову допомогу як для особи, що звертається за захистом своїх порушених прав, так і для адвоката по тій чи іншій справі, наперед передбачити майже неможливо. Такий висновок робиться, виходячи з того, що неможливо наперед визначити, скільки часу та ресурсів необхідно затратити для отримання позитивного рішення по справі.

Деякі автори вважають погодинну систему оплати праці оптимальною. Так, наприклад, І. Головань вважає, що час є універсальним мірилом, тому погодинна оплата послуг юристів взагалі і адвокатів зокрема є найбільш поширеною у світі [3, ст. 104]. Але незважаючи на це, й така система не позбавлена ряду недоліків. Серед таких недоліків, насамперед, необхідно відмітити те, що особа, яка звертається до адвоката за захистом свого порушеного права (клієнт), не в змозі наперед визначити загальну суму витрат на правову допомогу, які їй необхідно буде понести. Також така особа може потрапити на недобросовісного адвоката, який може зловживати такою системою оплати його праці, а проконтролювати особою

необхідні затрати адвокатом свого часу на представництво її інтересів дуже складно.

Крім того, такий стан речей певним чином обмежує принцип свободи договору та шкодить повноцінній реалізації ч. 2 ст. 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7], за якою порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. Це пояснюється тим, що клієнт, який поставив собі за мету отримати повне відшкодування витрат на правову допомогу, буде відмовлятися від укладення договорів на інших законних умовах оплати праці адвоката, ніж погодинна.

Тобто можна зробити висновок, що принцип свободи укладення договору, який в повній мірі реалізовується в матеріальному праві, певним чином обмежується в процесуальному. Такого висновку притримується й Л.Г. Глущенко, яка вказує, що «на перший погляд, питання, пов'язане з оплатою послуг адвоката, нескладне, оскільки до відносин між адвокатом і клієнтом застосовні норми ЦКУ, зокрема ті, які стосуються договору про надання послуг. Однак коли в судовому процесі постає питання про відшкодування коштів на оплату послуг адвоката, то стає очевидним, що адвокатські послуги є особливим видом правовідносин, свободу яких законодавець намагається певним чином обмежити» [8, с. 197].

В даному випадку для таких клієнтів, які бажають отримати повну компенсацію понесених ними судових витрат, необхідно врахувати й прив'язку граничного розміру компенсації (40 відсотків) до мінімального розміру заробітної плати. Враховуючи те, що на 1 грудня 2013 року такий розмір становив 1218 грн., з яких 40 відсотків складають 487,20 грн., то клієнт зобов'язаний шукати фахівця належного рівня у певній категорії справ, у якого погодинна оплата не перевищує вищезазначеного розміру. А знайти кваліфікованого фахівця по складних категоріях справ у великих містах, у якого погодинна оплата праці буде в межах вказаних розмірів, є майже нереальним. Наслідком цього буде, що клієнт не отримує повної компенсації понесених ним витрат на правову допомогу.

В даному випадку дещо критичною, але яка має право на існування, є думка М. Можаяєва, який вважає, що така прив'язка до відсотків мінімального розміру заробітної плати веде до зрівняння усіх адвокатів, оскільки «тепер не важливо, який у тебе професійний досвід (рік чи десять років), науково-теоретична підготовка (спеціаліст чи професор), репутація, значні професійні здібності тощо, однаково гонорар отримаєш такий же, як і всі» [9, с. 56]. Така думка має право на існування, оскільки як при визначенні розміру гонорару, так і при подальшій його компенсації чимало важливим є такий фактор, як здібності та кваліфікація адвоката в тій чи іншій галузі права.

Отже, можна дійти до висновку, що можливість отримати компенсацію витрат на правову допомогу

зі сторони, не на користь якої винесено рішення по справі, є важливим засобом забезпечення доступу до правосуддя, особливо для громадян, які є малозабезпеченими та не мають значних фінансових ресурсів для цього. Слід відмітити те, що чинне правове регулювання обчислення витрат на правову допомогу,

зокрема щодо граничного обмеження їх розміру, суперечить загальним принципам цивільного права, а саме принципу свободи укладення договору. А такий стан речей свідчить про необхідність як найшвидше внести зміни до чинного цивільного процесуального законодавства щодо усунення таких недоліків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23 (справа про право на правову допомогу) // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 62.
2. Панич А. Возмещение расходов на оплату услуг адвокатов: миф или реальность? / А. Панич // Коллегия. – 2003. – № 5. – С. 54-57.
3. Головань І. Зв'язок справедливого розподілу витрат на правову допомогу та ефективності реалізації права на судовий захист / І. Головань // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 6. – С. 101-104.
4. Организация адвокатуры. Ч. 1: Очерк всеобщей истории адвокатуры; Ч. 2: Исследование принципов организации адвокатуры. Ч. 1-2 / Васильковский Е.В. – С.-Пб.: Н.К. Мартынов, 1893. – 621 с.
5. Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах: Закон України від 20 грудня 2011 року № 4292 // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 29. – Ст. 343.
6. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 № 590 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 18. – Ст. 38.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
8. Глущенко Л.Г. Компенсація витрат на правову допомогу за чинним законодавством України / Л.Г. Глущенко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 196-201.
9. Можаяєв М. Граничні розміри компенсація витрат на правову допомогу: реалії та перспективи / М. Можаяєв // Український адвокат. – 2007. – № 7(11). – С. 54-59.

УДК 347.122: 349.22

ЮРИСДИКЦІЯ СУДОВИХ ТА ПОЗАСУДОВИХ ОРГАНІВ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

JURISDICTION OF JUDICIAL AND EXTRAJUDICIAL BODIES CONCERNING LABOUR DISPUTES RESOLUTION IN UKRAINE

Запара С.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан юридичного факультету*

Сумського національного аграрного університету

Запропонована стаття присвячена проблемам та перспективам розвитку трудових відносин в Україні шляхом розробки та прийняття нового закону «Про порядок вирішення трудових спорів». Закон повинен встановити правові, організаційні, фінансові та інші засади функціонування системи вирішення трудових спорів в Україні, а також – що є важливою складовою соціальної стабільності в суспільстві.

Одним із ключових питань створення нової системи вирішення трудових спорів є юрисдикційний поділ повноважень між судами та іншими державними органами. Дослідження даного питання становить предмет даної публікації.

Ключові слова: юрисдикція, трудова юстиція, трудовий спір, державний орган, суд, цивільне судочинство.

Предложенная статья посвящена проблемам и перспективам развития трудовых отношений в Украине путем разработки и принятия нового закона «О порядке разрешения трудовых споров». Закон должен установить правовые, организационные, финансовые и прочие основы функционирования системы разрешения трудовых споров в Украине, а также – что является важной составляющей стабильности в обществе.

Одним из ключевых вопросов в создании новой системы разрешения трудовых споров является юрисдикционное разделение полномочий между судами и прочими государственными органами. Исследование этого вопроса составляет предмет данной публикации.

Ключевые слова: юрисдикция, трудовая юстиция, трудовой спор, государственный орган, суд, гражданское судопроизводство.

The article is devoted to the problems and prospects of development of labour relations in Ukraine via working out and adopting a new Act on the procedure of labour disputes resolution. The act must establish legal, organizational, financial and other foundation for functioning of disputes resolution system in Ukraine, the latter being an important factor of social stability in the society.

One of the key problems of creation of a new labour disputes resolution system is jurisdictional division of powers between courts and other governmental bodies. The publication is aimed at consideration of this problem.

Key words: jurisdiction, labour justice, labour dispute, governmental body, court, civil justice.